

MEDDELANDE

TILL

MEDLEMMARNA I BENNETSKA SLÄKTGILLET.

N:r 24

den 1 nov.

1945

Härmed följer en levernesbeskrivning över Thomas Wilhelm Bennet och hans arbetsinsats vid Flors linnefabrik. Det torde observeras att där eftersökes lämplig författare till en monografi över Flors linnefabrik, varför gillemedlemmarna anmodas hjälpa Gillerådet att uppspåra en sådan.

Ävenså förekommer där ett penningebelopp av 40,000 daler kopparmynt i ett ganska säreget sammanhang, varföre det vore av intresse att få ett begrepp om den summans köpkraft uttryckt i vårt nuvarande myntsystem. Gillesyskonen anmodas försöka göra en sådan uträkning samt — med angivande av grunderna för densamma — insända den till Aldermannen. Någon blygsam uppmuntran ställes i utsikt.

Likaså uppmanas gilletts systrar och bröder att för sina resp. släkter sammanställa översiktstavlor jämte tillhörande personers levnadsbeskrivning i stil med vad som förfinnes beträffande släkterna Saxenberg, Wahlberg, Röckner och Ahman. Tillskriv Aldermannen, adress Poppelvägen 9, Äppelviken, så försöker han lämna det bistånd han förmår.

Med de hjärtligaste hälsningar!

GILLERÅDET.

Generation A.

THOMAS WILHELM BENNET,

född 1722 den 11 oktober i Paris,

död 1790 den 19 november i Kuopio i Finland,

son till Direktören vid Flors linnefabrik Stephen Bennet och hans andra
hustru Catherine Reijli (se sid. 22, barn 6),

gift 1750 den 24 juni på Östra Hammaren i Delsbo socken i Hälsingland,
med CATHARINA LENÆA,

född 1727 den 17 oktober i Estuna socken i Uppland,

död 1810 den 18 oktober i Levede socken på Gotland,

dotter till Kontraktsprosten Knut Nilsson Lenæus och Anna Rob-
sahm.

Barn: 1) Stephan.

THOMAS WILHELM BENNET.

En levernesbeskrivning sammanställd av Tomas Bennet och Erik Ahman år 1945.

När Stephen Bennet på hösten 1723 för Jonas Alströms räkning företog resan från Frankrike för att tillträda sin anställning vid manufakturverket i Alingsås och samtidigt medtog de verktyg, maskiner och materiel som kunnat utsmugglas, så åtföljdes han av sin andra hustru Catherine Reijli och deras då årsgamla son *Thomas Wilhelm*. Det var ju ett riskabelt företag att trotsa utförselförbudet och sannolikt kände sig Stephen icke fullt på den säkra sidan förrän den äventyrliga resan avslutats och han lyckligt anlant till Göteborg, vilket skedde den 20 oktober 1723. Från denna tid blev således Sverige det nya hemlandet för Stephens gren av den mycket gamla engelska — kanske till sitt ursprung skotska — släkten Bennet och i detta land har denna släktgren allt sedan dess haft sin tillvaro och har under tidens lopp blivit fullständigt försvenskad. Dock finnes kvar ett litet stänk — utom släktnamnet — som påminner om släktens engelska ursprung, nämligen förnamnen Robert, Stephen och Thomas. Hos släktens äldre gren förekommer Robert inom alla generationer utom en och i ett fall Stephen omskrivet till Steffen. Släktens yngre gren har namnen Stephen (försvenskat Stephan och Steffan) samt Thomas (stavas nu Tomas) eller omskrivet till Tom omväxlande inom alla generationer allt intill nutiden.

Hur kan man tänka sig att livet gestaltades för den nykomna familjen i det främmande landet? Familjefadern hade förstås sitt arbete vid manufakturverket och på grund av Alströms kända olust eller kanske oförmåga att handhava det löpande arbetet där överlät han dessa bekymmer på Stephen, som med tiden blev verkets tekniske ledare och benämndes vicedirektör. Däremot saknas alla uppgifter om livet i hemmet, men gissningsvis är det ju tillåtet föreställa sig att deras främlingsskap, i synnerhet beträffande språket, försvårade umgänget med svenska familjer och åtminstone i början hänvisade dem till sig själva och andra engelsktalande av dem vid verket anställda. Det är därför svårt att beskriva den hemmamiljö, där Thomas barnaår och ynglingaår förflöto. Men med åren tillkommo flera barn i familjen och även anlände Stephens barn i hans äktenskap med Jane Parlby. Då syskonkretsen ju var rätt stor, så får man nog tänka sig att liv och rörelse härskade inom familjen. Språket i hemmet var engelska och osäkert är om föräldrarna någonsin lärde sig behärska svenska. Barnen bruka ju i dylika fall bli tvåspråkiga.

Sålunda kan man föreställa sig att barndomstiden gestaltades för Thomas, och när han nådde ynglingaåren befanns det sannolikt alldeles självfallet att han skulle arbeta vid manufakturverket. Så skedde även och där fick han som andra ynglingar genomgå yrkesutbildningen från de enklaste sysslorna för vinnande av behövlig insikt och färdighet i dess fulla utsträckning.

När Stephen år 1736 flyttade från Alingsås till Flor, beläget i Mo socken, 1 $\frac{3}{4}$ mil väster om Söderhamn, för att tillträda befattningen som teknisk ledare av därvarande linnefabrik, var Thomas 14 år och

även där arbetade han på fabriken. Den första dokumentariska uppgiften härom är Assessor Henr. Kalmeters år 1738 till Kommerskollegiet avgivna berättelse angående av honom gjorda iakttagelser under besök vid fabriken i Flor. Där omtalar Kalmeter mycket utförligt vilka maskiner som voro i gång samt namnen på dem som skötte desamma, och nämner då att i en av verkstäderna funnos tio vävstolar och vid stolen nr 7 arbetade "*Gossen Thomas Bennet*". Han vävde faconerat tyg, 36 alnar i längd och nästan 5 kvarter i bredd. Vidare sägs att "*Kiettningen och inslaget av medelfint garn, 2 ändar i hwarje Litza. Arbetslönen är 8 öre k:mt allnen*".

Thomas var då 16 år och redan vid denna tid måtte han intresserat sig för vävnadstekniken, att döma efter en av honom tilltänkt skrift med följande vidlyftiga benämning: "*I Nomini Iesu. En liten wäfware Konst, waraf man kan påminna sig ett ock annan wettenskap. Till att rätt ställa en stol ock göra gott arbete på honom, jemte Kiettskierningen ock deras Faconer samt Kammarnes görande ock uppsättiande, trampornes (eller så Pattens) knijtande ock trampningen, Samt andra Curialier wijd wäfware Konsten.*"

Thomas: W: L: Bennet d. 12 Augusti 1738 på Flors linne Fabrique."

Den tillämnade omständliga beskrivningen över vävnadskonsten synes icke hava fullföljts, men dock kan man sluta sig till att Thomas närmast intresserade sig för linnedamastvävnader samt att framställa mönster till sådana. När fabriken i Flor längre fram tillverkade de särdeles fina och konstnärliga duktygerna till Kungl. Hovet och andra förnämiteder, så var det Thomas som utförde mönsterpatronerna.

I ett "*Ödmjuk Memorial*" av år 1742 omtalas att "*Dammastdräll-wäfweri wärckstaden bestyres af Thomas Bennet, som tillika wäl förestår Patron Makeriet. Blifwandes i denne wärckstad några stolar jemt i arbete hållne för det som ärfordras af duktyg til Kongl. Hofwet åhr-ligen.*"

I fabriken berättelse till hallrätten för år 1743 nämnes Thomas såsom mästare för linnedamastväveriet, där det vävdes breda linnedamastduktyg samt servetter med "*facon af Sveriges wapen*". För att klargöra vad detta verkligen innebär av högt uppdriven smak och skicklighet inom vävnadskonsten återges på sid. 219, 220, 221 avbildningar av servetter som levererats till Kongl. Fataburen och som tillverkats på den verkstad, där Thomas var mästare och till vilka han även åtminstone i huvudsakliga delar var patrontecknare.*)

I en berättelse till Kommerskollegiet år 1751 omnämnes Thomas såsom faktor, vilket torde innebära att han närmast under sin faders ledning förestod fabriken tekniska skötsel. Denna ställning har han innehaft till faderns död, som inträffade år 1757.

Från denna tid kallas han direktör och som sådan var han förvaltare av fabrikskomplexet i dess helhet med alla därtill hörande anläggningar, jordbruk och andra anslutna företag, samt direkt ansvarig inför direk-

*) Klichéerna till dessa avbildningar har min syssling, den kända textilerperten och på detta område framstående forskaren Elisabeth Thorman godhetsfullt ställt till mitt förfogande att här visas för Bennetska Släktgilletts sysstrar och bröder. Och passar jag nu på att till Elisabeth Thorman framföra mitt och släktgilletts varma tack för den stora vänlighet hon härmed visat.

tionen i Stockholm. Denna hans ställning fortsatte till år 1765, då han enligt kontrakt med direktionen övertog anläggningen på arrende och således drev företaget såsom sitt eget. Han hade under trettio år arbetat där med början såsom lärgosse samt passerat vidare såsom gesäll, mästare och faktor för att nu bliva den verkliga och självständiga ledaren, som för egen räkning dirigerade det hela. Och helt naturligt hade han så växt in i förhållandena, att ingenting var honom främmande. Man kan bilda sig ett begrepp om rörelsens omfång ur rapporten till Hallrätten för år 1764, som angiver:

att 176 personer sysselsattes,
att 88 vävstolar voro i gång och
att värdet av tillverkade varor uppgick till 75,843 daler silvermynt.

Utom dessa 176 personer vid fabriken hade ett hundratal spinnerskor i socknarna runt om hemarbete med spånad för fabriken räkning. Och ur en berättelse till Landshjälpsdeputationen hämtas följande: "*Af brocherade och blommerade tyger funnos här åtskilliga stycken, som både till facon och wäfnad woro rätt wackra och gode, och hwilka nog-samt witna om Directeuren Bennets goda smak och förfarenhet samt om des berömliga upmärksamhet och nit at ställa denna fabriken uti godt ryckte.*" Fabriken årliga tillverkningar uppgingo således till betydande belopp och deras kvalité hade gott anseende. Framtiden tedde sig därför ljus och det var säkert med friskt mod och glada förhoppningar som Thomas vid 43 års ålder började denna sin nya verksamhet vid Flors linnefabrik.

Men rätt snart infunno sig ekonomiska svårigheter, som han inte kunde bemästra. Redan 1768 — efter endast tre års arrendetid — nödgades han ingiva konkursansökan till häradsrätten. Efter detta hårda slag måste han lämna Flors linnefabrik och han erhöll därefter icke något tillfälle att åter ägna sig åt sådan industriell verksamhet, som hans yrkesutbildning lämpade sig för.

Rättegångshandlingarna vid konkursen lämna en del upplysningar av intresse. Bland anledningarna till hans iråkade svårigheter nämner han den svåra ekonomiska kris, som kom till utbrott strax efter upprättandet av arrendekontraktet och som berodde på växelkursens katastrofala fall. Det oordnade och rent av förvirrade svenska penningssystemet under frihetstiden förmådde icke motstå detta och dess skadliga verkningar gingo ut över landets hela näringsliv.

Genom inträffade fartygshaverier gingo en mängd råvaror förlorade och på den grund måste fabriken drift inskränkas och arbetarna delvis vara sysslolösa, men hellre än att avskeda dem försökte han att på sin bekostnad underhålla dem i tanke att hans ansökan hos Riksens Höglofl. Ständer om något penningeförskott till fabriken drift skulle bifallas. Detta skedde visserligen, men ej i form av kontant hjälp utan såsom privilegium på ett månatligt lotteri, vilket även efter någon tidsutdräkt kom i gång. Men strax därefter blev det inhiberat, och att få inhiberingen hävd tog så lång tid, att lotteriet råkade i misskredit hos allmänheten och lotterna icke vunno tillräcklig avsättning. Hela saken måste upphöra efter att hava vållat endast förtret och ingen fördel.

Bland de kännbaraste förlusterna räknade han utebliven likvid för leveranser till Kungl. Hovet. Hos Fataburen voro hans fordringar 40,000 daler kopparmynt, och oaktat flera ansökningar hade han icke lyckats erhålla betalning. Vid denna tid regerade Konung Adolf Fredrik, eller kanske i högre grad drottning Lovisa Ulrika, både kända för sina dåliga affärer och oförmåga att fullgöra sina ekonomiska förpliktelser. Exempelvis berättas från Drottningholm, där detta kungapar lät utföra omfattande arbeten, att konstnärer, byggmästare och hantverkare icke blevo honorerade för av dem utförda prestationer, utan fingo åtnöjas med äran att hava arbetat åt kungen såsom den enda och magra ersättningen.

Ur häradsrättens dom i målet må anföras, att det icke finnes *"anledning att sluta till någon slem afsigt hos Directeuren, hwilken tillika från barnåren war upammad och öfwad wid Fabriquesrörelsen, tå han under arrende emottog Fabriquen"*. Och ej heller finner *"Häradsrätten hos honom någon skuld i yppig lefnad eller wårdslös hushållning"* — — — *"Och som han sålunda ej sjelf warit wållande till then belägenhet, hwari han råkat, utan budit till som en redelig medborgare fullgöra sin skyldighet, ehuru med en så för honom som flera andra olyckelig utgång, så pröfwar Härads Rätten — — — rättvist at frikalla honom Herr Directeuren Bennet ifrån thes Borgenärers vidare tilltal, sedan han enligt sin edeliga förpliktelse upgifwit och til them afstådt ägendomen, äntå att hans willkår kunna hädanefter förbättrade warda"*.

Här synes med all tydlighet att Thomas Wilhelm Bennet under sin trettioåriga verksamhet vid Flors linnefabrik, blivit en bygdens son, som förvärvat ett gott anseende och gjort sig känd för pålitlighet och redbarhet, vilket det synbarligen både för domaren och nämndemännen var en hjärteangelägenhet att framhålla.

I ett flertal berättelser och rapporter som avgivits om linnefabriken i Flor upptagas namn och nationalitet för där anställd personal och undantagslöst anges Thomas Wilhelm Bennet såsom svensk. Detta är ju en s. k. modifierad sanning, enär hans föräldrar voro utlänningar och han var född i främmande land. Det ser nästan ut som om man vore angelägen att detta förhållande icke skulle uppmärksammas, då det ju under frihetstiden var opportunt att skryta med fosterländska känslor och därför använda svensk personal i den av staten understödda industrin. Det var nog lättare att erhålla statsundstöd då. Och G III:s högtravande och braskande valspråk *"Fäderneslandet"* är även ett utslag av denna uppfattning.

Genom den svårartade ekonomiska krisen och då annan ledning övertog fabriken blev rörelsen där i hög grad lidande, men ändock fortlevde Flors linnefabrik till år 1845, då den efter skiftande öden varit i drift 116 år. Enär detta företag både genom sin betydelse för landets näringsliv under en stor del av 1700-talet och på grund av dess uppnådda respektabla ålder, synes vara förtjänt av en utförlig monografi, så meddelas att hugad författare, vare sig denne tillhör Släktgillet eller ej, kan av Aldermannen för sådant ändamål erhålla anvisning på en myckenhet arkivmaterial.

Huru förhållandena ordnade sig för Thomas efter olyckan med kon-

kursen har ej mycket ordats i efterlämnade uppgifter. Man vet endast att han året därefter fick anställning vid Hallverket i Stockholm, där han tjänstgjorde till år 1781, och att han därefter hade någon tids tillfällig sysselsättning vid den regala brännerirörelsen i Hälsingland, dock utan framgång. Han överflyttade sedan till sonen Stephan i Kuopio i Finland, där han försökte sig på en del mindre företag, men med små eller inga resultat.

Thomas Wilhelm Bennet var gift med Catharina Lenæus, dotter till prosten i Delsbo Knut Nilsson Lenæus och Anna Robsahm.*) Bröllopet firades på Östra Hammaren i Delsbo socken midsommardagen 1750 och tillgick nog på sätt som då brukades i prästhem på landet. Icke heller saknades ett *"Wälmönt Fägne-Qväde, Yttradt — — — Af en frånvarande Wän"*. Dess titelblad återgives i minskad faksimile å sid. 222.

Catharina Lenæus eller Cajsa Lenæa, som hon kallas av sin fader i hans testamente, var vid sitt giftermål nära 23 år. Hon var den första av landets döttrar, som blev ingift i den yngre grenen av Bennetsläkten och är således den svenska stammodern för denna släktgren. I detta äktenskap föddes ett barn, sonen Stephan.

Varest inom fabriken vidsträckt område, som de nygifta satte sitt bo, vet man inte, men några år senare hade de sitt hem på Lugnö, ett av fabriken många hemman. Stället beskrives såsom *"särdeles behageligt och med konst och kostnad sielfva belägenheten mycket förbättrad"*. Där finnes *"en stor Byggning, bestående af Förstuga och 7 Rum samt Wind och en Kammare därstädes. Uti de 6 Rummen äro Tapeter, under Byggningen 3:ne Källrar"*. Det låter som om namnet Lugnö icke vore ursprungligt utan tillkommet sedan fabriken direktör där tagit sin bostad. Det är också skrivet inom parentes invid namnet Florhed, vilket ju mera överensstämmer med traktens namnskick.

Här är ju lätt att föreställa sig platsen för ett harmoniskt familjeliv, och då de ekonomiska förhållandena ju tillät, så utvecklades både gästfrihet och hjälpsamhet. Man vet att släktingar tidvis vistades på Lugnö och att studeranden Samuel Berg bodde där i tre års tid, sannolikt som informator för sonen Stephan och brorsonen Johannes. Och i ett akademiskt arbete, som Berg tillägnar Directeuren vid Flors Linne-Manufactorie, Ädel och Högackad Herr Thomas Bennet, kallar han honom Min Gunstige Gynnare, vilket synes tyda på ett mera intimt förhållande dem emellan, än att Berg endast hade uppdraget såsom lärare i familjen. Om livet för övrigt på Lugnö har inga traditioner bevarats, men man kan nog tänka sig att det förflöt såsom den tiden var vanligt i ett välsituerat hem.

När så konkursen inträffade upplöstes hemmet och familjen kunde inte längre hålla ihop. Sonen Stephan, som då var 17 år, gick strax därefter till sjöss och gjorde i sin ungdom ett flertal långresor, och föräldrarna flyttade till Stockholm, där Thomas, som nämnts, fick tjänst vid Hallverket. När Catharina Lenæus moder Anna Robsahm avlidit år 1773 och hennes fader då uppnått den höga åldern av 85 år och på grund av ett olycksfall var sängliggande, ansågs Catharina ousmbärlig

*) Den släktintresserade hänvisas till Örnberg, Svenska ättartal, del 9, sid. 274, där en genealogi över släkten Lenæus förekommer.

att taga hand om sin sjuke fader och hans hus, vilket hon ock gjorde och bodde i sitt gamla föräldrahem allt intill faderns död, som inträffade år 1776. Däröfver vittnar det tillägg, som prostén Lenæus gjorde till sitt testamente, där han giver henne den egendom, varmed hans hus förkovrats under hans änklings-tid. Vidare tackar han henne för hennes goda omvårdnad om dottern Christina, vars fysiska och psykiska tillstånd länge varit sådant att hon icke kunnat reda sig på egen hand.

I arv efter fadern erhöill Catharina bland annat en brudkrona av förgyllt silver. Den omnämnes jämte ett brudbälte i bouppteckningen efter modern, men i bouppteckningen efter fadern finnes den ej särskilt nämnd, utan ingår i den klumpsumma, som angiver värdet av dödsboets guld och silver. Denna brudkrona jämte en del annat brudsilver deponerade hon år 1777 tillsvidare till Delsbo kyrkas disposition, varom ett i Bennetska släktarkivet befintligt kvitto ger besked:

*"Af Fru Directeurskan Bennet har undertecknad till Delsbo-Kyrkas disposition tills vidare emottagit följande Brud-Silfwer, nämln: Den så kallade stora Kronan, hwarpå fattas ett löf, väger 74 lod
Ett bälte, som tillika med remen väger 43 lod
Ett par Armband tillika med Twänne Guld Kedjor, som wäga tillhopa 8 1/2 lod,
hvilket allt tillsammans utgjör Ett Hundrade Tjugu Fem och ett halft lod; hwarå detta såsom behörigt intyg meddelas.*

Knutslunda, d. 25 October 1777.

MATTH STÅHLBERG.

Kyrkoherde i Delsbo."

Tanken går osökt till Delsbo Illustrata, där det på sid. 205 omtalas, att vid vigseln bär bruden en krona vägande 80 lod. — Kronans senare öden äro icke kända. Enligt uppgift anskaffades till Delsbo kyrka från Söderhamn år 1812 en större krona och år 1822 en mindre.

De senare åren av makarna Thomas och Catharina Bennets liv äro i hög grad förknippade med sonen Stephans levnadsomständigheter och denne drog under en lång följd av år försorg om sina föräldrar. Stephans liv gestaltade sig mångskiftande. Omkring år 1780 erhöill han anställning vid regala bränneriet i Kuopio i Finland, och dit tog han ock sina föräldrar. Det var under vistelsen därstädes som Thomas Wilhelm Bennet avled år 1790. Omkring år 1800 återvände Stephan med sin familj och sin moder till Sverige och bosatte sig vid Järva i Solna socken. Vistelsen där räckte endast till år 1804, då de alla flyttade till Gotland.

Sitt händelserika liv slutade Catharina Lenæa i Levede år 1810 vid en ålder av 84 1/2 år. Där bodde hon förmodligen hos församlingens kyrkoherde Lars Olde, vars fader Mathias Olde i sitt 2:a gifte var förädd med Catharina Sophia Silfversparre, en svägerska till sonen Stephan.

Beklagligtvis äro både tradition och andra källor mycket litet givande, varför här föreliggande försök till skildring av Thomas Wilhelm Bennets levnadsöde icke kunnat göras fylligare och mera ingående personlig, men det som finns, visar dock en personlighet av stark hederskänsla och ambition, att till det yttersta tänka på dem som arbetade vid fabriken. Dock må man kanske undra varför han icke fortsatte verksamheten vid Flor i mindre skala. Detta lät sig ju göra för andra under flera årtionden.

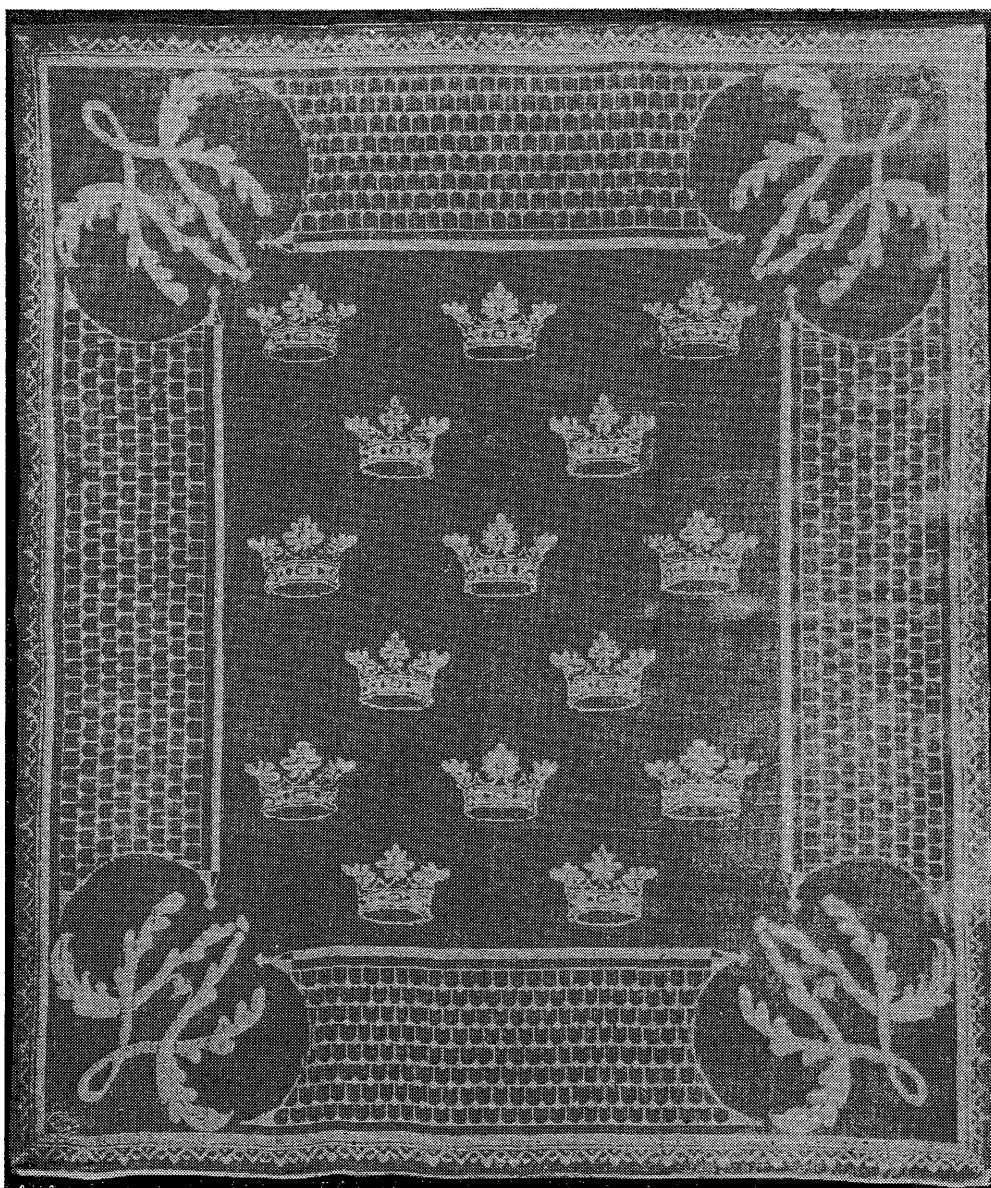

Servett, "Sveriges Wapn". Detta duktyg vävdes för hovet första gången år 1741. Mittstycket är stora riksvapnet enligt dåtida framställning och bården har hälsingevapnet i mitten på varje sida. Med kedjesöm är årtalet 1748 inbroderat.

Servett, en variant av "Sveriges Wapn". Man lägger särskilt märke till den vackra bården med hälsingevapnet insatt i alla hörn.

Servett, "Sveriges Wapn", tillhörande det år 1751 för Adolf Fredrik vävda kröningsduktyget. Monogrammen i hörnen äro A och U (= Adolf, Ulrika), ehuru U-et av dekorativa skäl givits en något sär-egen form.

Wälment
FÄGNE-QUÄDE,
Yttradt,
Dⁱ
FACTOREN
Wid Flors Linne Manufactorie,
HERR
THOMAS
BENNET,
Och
JUNGERU
CATHARINA
LENÆA,

Firade sit angenåma Bröllop i Delsbo Probstegård,
den 24. Junii, 1750.

I första hand
Af

En frånwarande Wän.

Tryckt i UPSALA.

Originalen finns på Kungl. Biblioteket i Stockholm och storleken är folio 36 × 22 1/2 cm.